

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ткач Тамара Володимирівна

кандидат психол. наук, доцент, професор кафедри практичної психології Запорізьського Гуманітарного університету, м. Мелітополь

Неформальна освіта відіграє важливу роль у житті людини. Для її повноцінного функціонування необхідно створювати нові інтелектуальні й фізичні можливості, організаційні форми і структури заохочення, що дають змогу індивідам, групам і організаціям особисто брати участь і випробовувати ці нові форми для розвитку особистості в умовах освітнього простору. На нашу думку, проблема неадекватності освіти сучасним суспільним вимогам полягає у співвідношенні формальних і неформальних компонентів, недооцінюванні ролі неформальної освіти.

Ключові слова: *неформальна освіта, інформальна освіта, формальна освіта, соціально-психологічна організація*

Постановка проблеми. Наприкінці 60-років минулого століття з'явився термін „світова освітня криза” [5] (термін Coombs, 1968 [4]). Його розуміння базувалося на тому, що система формальної освіти досить мляво пристосовується до соціально-економічних змін у суспільстві. І причиною того є не тільки її „вроджена” консервативність, але й інертність безпосередньо громадян суспільства. Увагу вчених привернули важливість і потенціал освіти, яка може бути здобута поза межами традиційних навчальних закладів, освіта в яких називається формальною. Ця теза стала визначальною для розрізнення формальної і неформальної освіти [3].

Результати теоретичного аналізу проблеми. Залежно від ступеня формалізації існуючих у системах зв'язків, статусів і норм існують два способи соціальної організованості - формальна організація і неформальна організація (від лат. forma - вид, образ).

Формальна організація, за А.І. Пригожиним, - це спосіб організованої побудови на основі соціальної формалізації зв'язків, статусів і норм. Під соціальною формалізацією розуміється цілеспрямоване формування стандартних, безособистісних зразків поведінки у правових, організаційних і соціокультурних формах [1, с. 857]. Формальні організації мають спеціальний адміністративний апарат, основна функція якого полягає в координації дій членів організації. Вищий ступінь розвитку формальної організації полягає у максимальній стандартизації всередині організації з метою підвищення ефективності організаційного механізму, чим і перетворює її на бюрократичну систему.

Неформальна організація – це система соціальних зв'язків, норм і дій, які склалися спонтанно і є продуктом більш-менш тривалого міжособистісного спілкування і спілкування всередині групи [1, с. 49]. При цьому неформальна організація проявляється у двох різновидах: як організація позаформальна (від рос. - *внеформальная*) і як організація соціально-психологічна.

Позаформальна організація – система неформалізованих відносин, які спонтанно розвиваються членами даної організації і спрямовані на вирішення організаційних завдань способами, відмінними від формально приписаних [1, с. 490]. Вона являє собою ділові, службові відносини, спрямовані на справу, на роботу,

але вони не передбачені інструкціями і правилами, не мають офіційного підтвердження.

Соціально-психологічна організація – це система спонтанних міжособистісних відносин, які неминуче виникають у результаті більш або менш тривалого спілкування на основі взаємодії працівників як особистостей [1, с. 494]. В її основі лежить особистий вибір зв'язків і відносин, головна мета якого полягає у задоволенні індивідом своїх різноманітних соціальних потреб (у спілкуванні, визнанні, самореалізації, впевненості). Таким чином, соціально-психологічна організація приводить до утворення неформальних груп (соціально-психологічних груп). Характерною рисою таких груп є певна соціально-психологічна спільність: взаємна довіра, почуття солідарності тощо. У них панують певні моральні принципи і моральні норми, і вони існують без формалізованих стандартів і безособистісних зразків поведінки. У межах-будь якої формальної групи такого типу соціально-психологічних груп одночасно існують декілька, які перебувають у стані боротьби або співробітництва між собою.

Неформальні організації виникають і функціонують на противагу і для компенсації недоліків формальних організацій і сприяють їх удосконаленню. Відмінністю між формальною й неформальною організацією (групою) є те, що формальна група - це „соціальна група, яка має юридичний статус і є частиною соціального інституту, організації, яка має на меті досягнення певного результату (продуктів, послуг тощо). Важливим є те, що для формальної групи:

1. Характерною є певна ієрархічна структура підпорядкованості;

2. Функції, цілі, правила поведінки і навіть членство зафіксовані у нормативних документах, тобто формалізовані.

Згідно з таким підходом формальна освіта (Formal education), як одна із підсистем соціальної організації, визначається як ієрархічно структурована інституціоналізована освітня система хронологічно вибудованого навчання від початкової школи до університету, яка також включає будь-яку додаткову академічну освіту, спеціалізовані програми навчальних закладів, в яких відбувається технічне і професійне навчання [5]. Основна мета формальної освіти полягає у формуванні системи базових знань. Завдяки цьому учні отримують

універсальні знання.

Окрім того, формальна освіта формує ціннісно-нормативну систему виховання особистості. Присутність до неї відбувається завдяки механізму соціальної адаптації. У результаті цього формальна освіта визначає певний порядок, усталені моральні принципи.

Функціонування формальної системи освіти супроводжується процесами інституціональної визначеності, узаконеності, що полягає в її обов'язковості, чіткій структурі, розподілі повноважень („вчитель” – „учень”). Аналізуючи особливості формальної системи навчання, насамперед необхідно зазначити, що цій системі навчання властиві жорсткі, стандартизовані організаційні форми. На перший план виходить „трансляція знання” до учня і, по можливості, у недоторканному, незмінному вигляді, згідно інституціоналізованих навчальних програм.

За своєю природою формальна освіта (від слова „форма”) націлена на зупинку, стабілізацію форми. Психологічними особливостями формальної системи освіти є те, що вона побудована без урахування особистісних якостей індивіда, а вимоги до нього висувуються універсальні і стандартні, що означає звуження діапазону вибору, певне обмеження особистісних можливостей і потреб, навіть певне підкорення особистості зовнішнім вимогам і примусам безособистісного порядку. І, окрім цього, на практиці майже зовсім не враховується, що особистість людини перебуває у процесі постійних змін. Таким чином, у процесі формальної освіти людина змушена певною мірою поступатися своєю автономією, змушена залучатися до визначеної кимось зверху навчальної програми.

Зростаюча лава інформації сучасного суспільства поки що мало вплинула на традиційну формальну освіту. Внаслідок хаотичних безсистемних спроб втиснути до системи навчання численні відкриття у різних науках, одні знання витісняються іншими. У гонитві різних дисциплін за своє місце забувається те, що свідомість людини – це не склад для збереження інформації. Найбільші недоліки формальної освіти полягають у відсутність гнучкості, взаємному перекритті дисциплін і їх суперництві, у тому, що навчальні дисципліни розглядаються як цілісні й неподільні елементи системи.

Стан сучасної системи формальної освіти ускладнився ще й тим, що вона опинилася в ситуації жорсткої конкуренції з новими формами навчання - електронною освітньою мережею, дистанційними формами освіти, індивідуальними освітніми програмами тощо, освітні ресурси яких більш широкі та гнучкі. Дистанційна форма навчання поки мало доступна для споживача, але в недалекому майбутньому, при забезпеченні необхідних умов, її популярність і доступність важко буде переоцінити.

Людина, навіть коли вона повністю згодна діяти відповідно до формальних і змістових вимог, ніяк не може відмовитися від природних форм людської діяльності і спілкування, побудованих на особистісних

потребах, мотивації, інтересі. Це слугує основою для утворення й підтримки неформальних видів діяльності. Управління такою інтенцією з метою використання наявного людського потенціалу належить неформальному сектору освітнього простору.

Неформальна освіта (Non-formal education) - це будь-яка організована освітня діяльність, що відбувається за межами встановленої формальної системи. Вона функціонує або як самостійна навчальна структура, або як окрема частина більш широкого виду діяльності, під час якої індивід має змогу оволодівати новими знаннями [5].

Особливість такого підходу полягає в тому, що освіта ініційована не „зверху”, а „знизу”. З самого початку неформальну освіту пов'язували з поняттями періодичного (час від часу) і неперервного навчання. Коли індивід усвідомлював потребу у продовженні освіти, зміні профілю професійної діяльності, у нього з'являлася мотивація до набуття нових компетенцій, і тоді виникало розуміння необхідності й важливості неформальної освіти, що здобувалася за межами навчального закладу. Неформальна освіта не надає учасникам особливих сертифікатів, але посідає особливе місце в житті людини, адже являє собою діяльність, спрямовану на здобуття практичного досвіду. Тому її окреслюють як „навчання через практику”. Вона є відкритою та доступною для людей будь-якого віку, соціального статусу та рівня особистісного розвитку. Такий принцип освіти надає людині можливість доступу до навчання не за віковими ознаками, а у разі потреби.

Психологічним аспектом в організації неформальної освіти є те, що вона самостійно ініціюється індивідом, який є замовником і активним споживачем знань. Мотивація цієї діяльності полягає в тому, що індивід намагається не тільки усвідомити зміни, що відбулися в певному середовищі (професійному, соціальному тощо), а й самому стати джерелом цих змін. Зазначене дає підстави припустити, що психологічний аспект залучення і входження людини до системи неформальної освіти полягає в тому, що індивід не залучений примусово до процесу навчання, а вмотивований за власним бажанням. Він самостійно здійснює прогресивні кроки до підвищення й розширення освітнього діапазону в результаті реалізації власних мотивів, потреб, інтересів, що й визначає розвиток його особистості.

У неформальній освіті відсутні жорстко структурований зміст освіти, регламентація в часі, загальноприйнятий поділ на численні навчальні дисципліни. Вид неформальної освіти обирається, зазвичай, без координації з уже існуючими програмами і, як результат, являє собою не цілісну систему, а скоріше, накопичення різновидів елементів, що можуть доповнювати один одного або вступати у протиріччя. Особливістю неформальної освіти є задоволення освітніх потреб різних груп людей, які не завжди пов'язані з їх професійним зростанням. У розвитку особистості ми маємо виходити із загального прагнення будь-якої особистості до повноцінного соціального існування [2], а воно

неможливе тільки в межах формальних систем. Людина сучасного часу прагне втілювати себе у виробничій сфері, художній, науковій творчості, у нових системах комунікацій. Такий стан вона може почувати у будь-якому віці, за умов будь-якого рівня формальної освіти, що його вже досягнуто. І питання вибору сфери реалізації особистості є проблемою навчання й виховання. Тому потреба у неформальних видах освіти особистістю відчувається не меншою, а можливо навіть більшою мірою. Головними спонукальними чинниками розвитку неформальної освіти є такі:

- потреба в ній з боку громадян, які утворюють різноманітні групи;
- попит з боку людей з особливими потребами;
- можливість зосередження особистості на досягненні конкретних, важливих та зрозумілих для неї цілей;
- попит на гнучкі, альтернативні, нестандартні і нетрадиційні методи навчання з метою оволодіння новими знаннями [6].

Основними ознаками неформальної освіти є такі:

- добровільність участі;
- доступність для всіх бажаючих;
- відсутність системи оцінок;
- різноманітність та гнучкість у методах та підходах;
- інтерактивність, творча та демократична атмосфера;
- активність учнів, рівноправність учня та вчителя;
- сприймання групи як важливого джерела знань;
- опора на осмислення та аналіз особистісного досвіду учнів;
- побудова навчальних програм на основі інтересів і потреб учнів;
- навчальна діяльність відбувається у різних формах і різними темпами;
- встановлення зв'язку між досвідом учасників і теорією, що вивчається;
- залучення емоцій та інтелекту [7, р. 54].

Із наведеного ми виділяємо такі риси неформальної освіти:

- вона не має обов'язкового характеру;
- може відбуватися як випадково, епізодично, так і в процесі цілеспрямованої діяльності;
- не закінчується з отриманням відповідного документа (свідоцтва, диплома тощо);
- не завжди підтримується державою.

Протягом століть суспільство мало можливість впевнитись у тому, що неформальна освіта завжди мала більший вплив, а саме: школа (в широкому сенсі) була нездатна перебороти результат позашкільної соціалізації в тих випадках, коли стрижневі цінності й нормативні домінанти позашкільного середовища розходилися з цілями школи.

Реалізація можливостей неформальної освіти поставила перед наукою і практикою освітньої діяльності завдання розробки нової стратегії освіти, що ґрунтується на нововведеннях у формах і методах навчання, оновленій організаційній структурі. Це пов'язане, поперше, із таким явищем, яке назвали „деградацією знань”. Просте накопичення знань і тільки професійна кар'єра перестають бути пріоритетом. Спеціа-

ліст мусить вдосконалювати свої знання і вміння, і разом з тим оновлювати їх настільки, щоб мати змогу, при необхідності, швидко й кардинально змінювати структуру діяльності. Передбачається, що в наступні 10 років 80 % технологій стануть застарілими, а 80 % людей із тих, хто зараз працює, все ще будуть працювати. По-друге, у сучасному суспільстві, в якому переважають інноваційні суспільні, економічні, політичні події, різко зростає необхідність у передбаченості діяльності різноманітних груп і організацій, які можуть мати як продуктивний, так і деструктивний характер. Це ставить перед суспільством завдання прогнозувати такі ситуації й оволодівати ними.

Таким чином, у сучасному суспільстві відбувається розширення освітніх можливостей, а, отже, й освітнього простору особистості. Окрім формальної (нормативної) освіти, людина потребує й індивідуальної освіти, що може видозмінюватися як за профілем, так і за формами, та яка пов'язана з конкретною діяльністю громадян.

Навчати в такому суспільстві старими методами і формами вже неможливо. Все більше відчувається потреба в застосуванні концепцій і теорій, які розширюють можливості вивчення таких складних і різнобічних феноменів засобами освіти. Складне, динамічне суспільство несумісне з примітивно-одноманітним людським матеріалом, а духовно багата, різнобічна особистість не може існувати й розвиватися у примітивному й недиференційованому соціальному середовищі [2].

У теоретичній психології існує гіпотеза В. Давидова про сполучальний розвиток різних сторін свідомості людини. Вибір суб'єктом сфери своєї реалізації (втілення) визначається особливим психологічним механізмом, який полягає в можливості особистості самій вибирати предмет власної активності, і тому можна стверджувати, що особистість перебуває у постійному русі - становленні. Згідно з цією гіпотезою, із зміною соціального змінюється й індивідуальне.

Можемо припустити, що реалізація таких психологічних механізмів відбувається таким чином:

- через включення особистісних факторів, що визначають соціальну поведінку індивіда (інтереси, життєві плани, установки тощо);
- через соціально-психологічну організацію діяльності людини, що представляє систему неформальних статусів, лідерство, групової моралі, міжособистісних стосунків тощо;
- через наявність рефлексивних зв'язків, що забезпечують імітацію кожним окремим індивідом у своїй свідомості логіки мислення й діяльності інших, що є засобом координації і синхронної діяльності та взаємодіяльності;

- через неформальний характер організаційного середовища, в якому здійснюється діяльність людей і яке регламентується спеціальними приписами.

Межі між різними формами освіти досить невизначні, але вони існують. З дитячого віку людина залучена до освітнього континууму, що являє собою цілесп-

рямоване навчання й виховання, має обов'язковий характер і засвоює, відповідно до свого віку й розвитку, певну навчальну програму, в такому випадку вона залучена до формальної освіти. У той час, коли людина сама керує організацією своєї освіти, оволодіває лише тими знаннями, навичками, в яких відчуває потребу, може зупинити цей процес у будь-який момент, зробити перерву, а потім знову повернутися до навчання відповідно до своїх потреб, інтересів, у такому випадку вона залучена до неформальної освіти. Таким чином, людина формує власну освітню ситуацію згідно з особистими запитами.

Таким чином, якщо порівнювати формальну й неформальну освіту, то у першому випадку наявний психологічний імператив: „треба”, „має бути”, „змушують”, - а у другому переважає певна утилітарна мета: „Я хочу займатися математикою (хімією, вивченням іноземної мови тощо), щоб наслідувати батькам”. Відповідно до цього обираються засоби для досягнення мети. Якщо у формальній освіті мотивація виникає як дещо утилітарне, вузькоспрямоване явище, то у неформальній це явище більш широке й усвідомлене. Освіта виступає як засіб реалізації певних домінуючих цілей. В результаті їх досягнення, на наш погляд, можлива зміна життєвої парадигми особистості, набуття нею нового сенсу життя.

У концепції неперервної освіти ще один вид освіти потребує аналізу й вивчення. Для будь-якої людини властива спонтанність взаємодії із життєвим середовищем, під впливом якого вона залучається до навчання, тут вона оволодіває рідною мовою, культурними цінностями, набуває певних установок і переконань, менталітету, а також залучається до традицій, звичаїв та під їх впливом створює власні моделі поведінки. Таку освіту називають інформальною, інцидентальною освітою (від лат. *incident, incidentis* – той, що трапляється) [3].

Інформальна освіта здійснює неспрямований (неусвідомлений) інформаційний і виховний вплив на особистість у процесі будь-якого інформаційного або комунікативного процесу чи повсякденної діяльності. Це безсистемне, не організоване спеціально навчання. Але саме така освіта займає більшу частину нашого життя.

Таким чином, інформальна освіта (*Informal education*) - це неструктурована, нецілеспрямована освіта, що відбувається у довільному режимі, але найбільш об'ємна і найбільш важлива частина всього життя людини, це все те, що ми робимо кожного дня [8], тобто це індивідуальне пізнання світу. В результаті такої освіти кожен індивід через певні соціальні ресурси навколишнього середовища вступає у стосунки, набуває навичок та знань через життєвий досвід і виховний вплив сім'ї, сусідів, роботи і гри, магазинів, бібліотек, засобів масової інформації тощо [5].

Специфіка інформальної освіти полягає в її неструктурованості, спонтанності, набутті знань і досвіду поведінки завдяки поєднанню спостереження, наслідування і суперництва між конкретними членами

суспільства. Від усіх описаних типів освіти її відрізняє абсолютна відсутність з боку джерела інформації і самого індивіда усвідомленого прагнення сприяти навчання. Включення неформальної та інформальної складової визначило розвиток концепції неперервної освіти як освіти впродовж життя людини, освіти „від колиски до смерті”.

Розмежування формальної і неформальної освіти здебільшого здійснюється адміністративними методами. Формальна освіта пов'язана зі школами й навчальними закладами; неформальна – із суспільними групами та іншими організаціями; інформальна освіта оточує людину повсюди – у взаємодії з друзями, сім'єю, колегами по роботі тощо. Але треба зауважити, що освітня діяльність людини відбувається як частина їх щоденного досвіду, тому різні форми освіти поєднуються, інтегруються, асимілюються, в результаті чого розширюється індивідуальний освітній простір індивіда. Тому можна вважати, що основною освітою людини є інформальна освіта, яка, по суті, отожднюється з суспільним розвитком взагалі. Інформальна освіта інтегрує традиційні форми освіти (формальну й неформальну) і культурну діяльність людини. Цю сферу діяльності людина творить для себе сама: потенціали суспільства і власні можливості, потреби, бажання, спонукальні мотиви вона перетворює на дієві фактори власного розвитку.

Відмінності між різними формами освіти полягають і у психологічному сприйнятті освіти як діяльності. З дитинства людина залучена до освітнього континууму (що являє собою цілеспрямоване навчання й виховання та має обов'язковий характер) і оволодіває, відповідно до свого віку й розвитку, певною навчальною програмою, тобто вона залучена до формальної освіти. Це освіта у найбільш зрозумілому для нас і прийнятному змісті - освіта у найбільш широкому сенсі. Коли ж людина індивідуально керує організацією своєї освіти, то вона тим самим залучена до неформальної освіти, формує власну освітню ситуацію згідно з особистісними запитами.

Можливо, термін „неформальна освіта” є не зовсім вдалим для визначення всієї сукупності цілеспрямованих (але поза межами формальних організацій) освітніх впливів на процес формування особистості. Адже все, що відбувається за схемами тих чи інших спеціально організованих структур, можна теж вважати формалізованим.

По-перше, якщо людина приходить на курси і не складає іспитів, не отримує певного свідоцтва по закінченні, все одно заняття відбуваються у певній формі, за певними методиками, з чітким регламентом, за конкретними підручниками.

По-друге, неформальна освіта здійснюється й за допомогою багатьох цілком формальних організацій та інститутів: сім'ї, церкви, друкованих та електронних засобів масової інформації, а також у процесі менш формальних взаємодій: під час спілкування, праці, у правовому й політичному житті тощо.

По-третє, неформальна та інформальна освіта по-

чинаються ще до школи, потім освіта переходить у стан формальної, а наступна освіта може відбуватися і формальним, і неформальним чином, інформальний спосіб залишається у будь-якому випадку. Оскільки людина досить рідко задіяна лише в одному типі навчання, то відбувається явище конвергенції освітньої діяльності.

Отже, можна зробити висновок, що у процесі неформального й інформального навчання людина сама керує розвитком індивідуального освітнього простору. У такому випадку освіта людини перетворюється на самокеровану й цілеспрямовану систему.

Формальна освіта не може бути замінена неформальною, але якщо в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин формальна освіта не задовольняє потреби особистості, то виникає потреба в неформальній освіті. Найчастіше потреба у неформальній освіті з'являється тоді, коли людина вже оволоділа, певною мірою, формальною освітою, але та не надала індивіду суспільно адаптаційних та стабілізаційних механізмів.

Неформальна освіта має досить обмежений, локальний і персоніфікований характер: його функціонування залежить від доступності до соціальних санкцій (схвалення). У той же час формальна освіта передбачає деперсоніфікацію взаємодій, перехід від локального до „великого” суспільства, тому вона не може ефективного забезпечити взаємодію в його межах.

Формальну освіту вважають більш консервативною. Але неформальна освіта також в силу інертності мислєдїяльності людини і стійкого менталітету, характеризується певною інертністю. Старі „зразки мислення” – цінності, моделі поведінки тощо – зберігаються у значної частини людей, не тільки вступаючи при цьому у дисонанс з новаціями, але й активно їм протидіючи. Вони не зникають одразу, а тільки тоді, коли під впливом технологічних, геополітичних, демографічних та інших фактів принципово не змінюються соціальні умови, викликаючи до життя нові уявлення й нові організаційні форми діяльності.

Таблиця 1

Порівняння формальної і не/інформальної освіти

	Формальна освіта	Не/інформальна освіта
Структура	Ієрархічно організована, декларативна установка	Самостійне визначення перспектив і організації
Входження	Обов'язкове	Добровільне, вибіркоче
Організаційна система	Основа на правилах	Демократична, спонтанна
Шляхи пізнання	Традиційна освіта, робота з інформацією, наукові дослідження	Безпосередній досвід, історія людства, соціальне наочіння
Орієнтація зусиль	Контроль	Узгодження, відсутність усвідомленого прагнення сприяти навчанню
Аура	Офіційна, ділова	Групова, сімейна, дружня
Факт ставлення до людини	Клієнта, споживача	Громадянина, особистості, колеги
Мотивація	Відтворення традицій	Реакція на нові зразки соціальної практики

Висновки. Щоб перетворити неформальну освіту на важливу частину життя людини, необхідно створювати нові інтелектуальні й фізичні можливості, організаційні форми і структури заохочення, що дають змогу індивідам, групам і організаціям особисто брати участь і випробувати ці нові форми для розвитку особистості в умовах освітнього простору.

На нашу думку, проблема неадекватності освіти сучасним суспільним вимогам полягає у співвідношенні формальних і неформальних компонентів, недооцінюванні ролі неформальної освіти.

Література

1. Энциклопедический социологический словарь / [общ. ред. Г. В. Осипова / ред.-сост. А. В. Кабыща]. — М. : ИСПИ РАН, 1995. — 939 с.
2. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. — К. : Видавництво ТОВ „КММ”, 2006. — 240 с.
3. Меморандум непрерывного образования. — www.eaea.org.
4. Coombs P. H., Prosser C. and Ahmed M. New Paths to Learning for Rural Children and Youth, New York: International Council for Educational Development. One of several reports involving Coombs that popularized the institutional or bureaucratic categories of informal, formal and non-formal education. — 1973.
5. Coombs P. H. World Educational Crisis: a systems approach, New York: Oxford University Press. — 1968.
6. Fordham, P. E. 'Informal, non-formal and formal education programmes' in YMCA George Williams College ICE301 Lifelong Learning Unit 2, London: YMCA George Williams College. — 1993.
7. Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries / A World Bank Report Washington, D.C. — 2003 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. — 110 page.
8. Rogers, A. What is the difference? a new critique of adult learning and teaching, Leicester: NIACE. — 2003.